

deTinkoerier

MEDEDELINGENBLAD NEDERLANDSE TINVERENIGING • JAARGANG 15, NUMMER 1, JUNI 2007

- Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters
- Twee kannen uit Wezel
- Een interview met Bas Franses

Foto voorpagina:

Flabkan, Gouda

Gemerkt op de bodem en het
deksel: stadswapen van Gouda
en gietersmerk met initialen AG
(zie blz. 53, afb 8)

2e helft 16e eeuw

Hoogte: 21,5 cm

Herkomst: opgebaggerd te
Leiden omstreeks 1890

Collectie: Stedelijk Museum
De Lakenhal, Leiden

Nederlandse TinVereniging

OPRICHTING

27 maart 1993

BESTUUR

J.F.H.H. Beekhuizen	Voorzitter
Mevr. S. Bracht	Secretaris
E. A. Erenst	Penningmeester
B. Dubbe	Bestuurslid en erelid
G. Groenendijk	Bestuurslid
A.A. Kooyman	Bestuurslid
W.A. Röben	Bestuurslid
H.B. van Wijk	Bestuurslid
J.E. Wustenhoff	Bestuurslid en erelid

REDACTIE

B. Dubbe	Hoofdredacteur
J.F.H.H. Beekhuizen	Redacteur - lay-out
J.E. Wustenhoff	Redacteur

ADRES SECRETARIAAT

Postbus 141
2240 AC Wassenaar
E-mail: bracht@planet.nl

ADRES REDACTIE

E. Tesschenmacherstraat 56
7415 CV Deventer

ADRES PENNINGMEESTER

Laan van Poot 196/F
2566 EH 's-Gravenhage

BANKRELATIE

Postbank 4382632, IBAN: NL19 PSTB 0004 3826 32, Swiftadres: PSTBNL 21

STICHTING NEDERLANDSE TINBIBLIOTHEEK

H.B. van Wijk	Voorzitter en bibliothecaris
J.E. Wustenhoff	Secretaris
A.A. Kooyman	Penningmeester

WEBSITE

www.nederlandsetinvereniging.nl
www.tinvereniging.nl

IISN: 1380-108

Copyright: 'Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur of de redactie van de NVT' en/of de auteur(s).

Inhoudsopgave

Voorwoord van de voorzitter	4
Ledenbijeenkomsten NTV en VT	5
Ledenbijeenkomst Münster	6
Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters B. Dubbe	10
Pichets de Châtillon-sur-Seine D. Renner en M. Schonn	21
Van de redactie	30
Twee kannen uit Wezel Th. en W. Evers	31
Een Engelse tinnen beker J.E. Wustenhoff	38
Oude en nieuwe merken J.F.H.H. Beekhuizen	40
Reukdoosjes zijn niet altijd van zilver H. Arians	42
Interview met Bas Franses A. Korstjens	44
Literatuur over tin H.B. van Wijk	48
Voor u gelezen	49

Voorwoord van de voorzitter

In mijn voorwoord in De Tinkoerier van december 2006 heb ik de tinveiling van de collectie van Frits Philips belicht. Daarbij merkte ik op dat het nog wel even zou duren voordat een dergelijke collectie aan de markt zou komen.

Maar in mei van dit jaar werd in Engeland de collectie Little geveild. Een verzameling die te vergelijken is met de collectie Philips. Enkele leden van onze vereniging hebben deze enkele jaren geleden al eens gezien toen wij te gast waren bij The Pewter Society in Stratford-upon-Avon. De heer Little verzamelde hoofdzakelijk vroeg tin en bij voorkeur Engels tin. Christie's heeft een mooi verzorgde catalogus uitgegeven, geheel in kleur. Hier en daar kan men vraagtekens plaatsen bij de omschrijving. Diverse niet gemerkte objecten worden als Engels omschreven, terwijl deze duidelijk continentaal zijn. Hoogtepunt was zondermeer een zeer grote schotel met een gegraveerde rand uit het midden van de 17e eeuw. De tinnegieter is onbekend. De richtprijs was tussen de € 88.000 en € 147.000. De schotel is verkocht voor 106.000 euro. (Cat. nr. 11)

Nog enkele opbrengsten:

• 1 Kandelaar, eerste helft 15e eeuw (Cat. nr. 8)	€ 32.000
• 2 Grote kan op voet, omstreeks 1550 (Cat. nr. 28)	€ 62.000
• 3 Tankard, gegraveerd, omstreeks 1680 (Cat. nr. 72)	€ 32.000
• 4 Kandelaar, omstreeks 1550 (Cat. nr. 79)	€ 34.000
• 5 Drinkbeker, gegraveerd met William & Mary, omstreeks 1690 (Cat. nr. 97)	€ 21.000

5

Bij het laatste object vraag ik mij echter af, waarom deze beschreven wordt als Engels. Hij wordt toegeschreven aan John Kenton uit Londen. Het merk wordt niet beschreven. Als de initialen IK zijn, in combinatie met een gekroonde roos, kan het even goed een Nederlandse tinnegieter zijn. Als opmerking staat vermeld dat het merendeel van deze portretbekers Nederlands is, waardoor deze, als Engelse beker, nog zeldzamer is. Deze fraaie catalogus is een mooi document voor elke verzamelaar.

Inmiddels heeft het Münster weekend plaatsgevonden. Verderop in De Tinkoerier vindt u het verslag. Het was een groot succes, mede dankzij de fantastische organisatie door Thea en Wim Evers.

Informatie over het merkenboek en een mogelijke jubileumviering ter gelegenheid van het 15-jarig bestaan de vereniging in 2008 leest u in het verslag over Münster.

Ik wens u, ook namens het bestuur, een prettige vakantie en ik hoop u in groten getale te zien bij onze samenkomst in het Amsterdams Museum op zaterdag 27 oktober a.s.

Jan Beekhuizen

Bijeenkomsten Nederlandse TinVereniging 2007

27 oktober – Amsterdams Historisch Museum met o.a. een lezing door B. Dubbe over valse tinnen munten en de overhandiging van het cadeau aan het Amsterdams Historisch Museum

Bijeenkomsten Vlaamse Tinvereniging 2007

4 november Weerde – onderwerp Brugs Tin uit de 18e eeuw, deel II

Ledenbijeenkomst Münster 12 en 13 mei 2007

J.F.H.H. Beekhuizen

Op zaterdag 12 mei werden wij tussen 11.30 en 12.30 ontvangen met koffie en gebak in het Westfälische Landesmuseum aan de Domplatz. Zesendertig leden en partners, waaronder zes Belgen en twee Duitsers, waren aanwezig en maakten onder leiding van de heer G. Dethlefs een rondgang door het museum. Voor velen onder ons een openbaring. De lunch werd eveneens in het museum gehouden, waarna om 14.30 uur de ingelaste Algemene vergadering gehouden kon worden.

Algemene Ledenvergadering

Overlijden van Jan den Riet

De vergadering was noodzakelijk vanwege het plotselinge overlijden van onze penningmeester Jan den Riet. Alvorens de vergadering te beginnen stond de voorzitter even stil bij het overlijden van Jan den Riet. In de periode dat Jan den Riet lid was van de vereniging, kwam hij over als een prettig mens, zeer evenwichtig, rustig en sympathiek. Als penningmeester een voorbeeld van accuratesse. In november 2007 hield Jan een voordracht over Goudse tinnegieters. De aanwezigen waren zeer enthousiast en het artikel in De Tinkoerier over datzelfde onderwerp werd zeer gewaardeerd. Tot slot wenste de voorzitter de familie Den Riet veel sterkte toe en vroeg de vergadering om een ogenblik stilte.

Merkenboek

Vervolgens bracht de voorzitter de vergadering op de hoogte van de vorderingen van het merkenboek. Hij deelde mede dat het werk gestaag vordert. Ton Kooyman heeft bijna alle beschikbare gegevens in de

computer bijeengebracht. Dat houdt in dat er bijna 4.000 namen en/of merken zijn verwerkt. Het is de bedoeling om het merkenboek, in welke vorm dan ook, officieel te presenteren in november 2008. De vereniging bestaat dan 15 jaar en dat is een mooie gelegenheid om deze uitgave het levenslicht te laten zien. De voorzitter roept de aanwezigen op om met een idee te komen om dit jubileum een feestelijk tintje te geven en om een locatie te bedenken.

De verkiezing van een nieuwe penningmeester

Allereerst bedankt de voorzitter de interim penningmeester Henk van Wijk. Vervolgens deelt hij de vergadering mee, dat het bestuur de heer Eric Erenst voorstelt als nieuwe penningmeester. Deze is reeds benaderd en hij heeft te kennen gegeven dat hij de functie wil aanvaarden. De heer E. Erenst wordt door de vergadering bij acclamatie benoemd.

Herverkiezing bestuursleden

Aan de beurt om af te treden waren Jan Beekhuizen, Wim Röben, Bé Dubbe en Ger Groenendijk. Zij werden bij acclamatie herkozen. De heren B. Dubbe en G. Groenendijk hadden te kennen gegeven dat zij hun functie nog voor één jaar wilden vervullen.

Tenslotte

Voorzitter deelde mede dat naar aanleiding van de voorbezigting van de collectie Philips in Eindhoven geld was binnengekomen om de lunch te betalen. De kosten zijn echter nooit door Sotheby's aan de vereniging in rekening gebracht, zodat er een extra bedrag in de kas zit. Wilde men dit terug of liet men het in de verenigingskas. Voor het laatste werd besloten.

Ledenbijeenkomst Münster 12 en 13 mei 2007

De heer K.-H. Husmann

Voordracht Tin uit Westfalen

De heer Karl-Heinz Husmann, medeauteur van het driedelige werk 'Zinn in Westfalen', was de spreker. Aan de hand van een PowerPoint voorstelling leidde hij ons door een paar eeuwen tin uit Westfalen. Verder had hij met enkele medewerkers, en Thea en Wim Evers gezorgd voor een zeer fraaie collectie tin, die opgesteld was in een achttal vitrines.

Hierna ging iedereen op eigen gelegenheid naar het prachtige en rustig gelegen hotel Münnich. Met taxi's ging men om 19.00 uur naar het centrum van Münster voor het diner, dat plaats vond in het oudste restaurant van de stad, namelijk Stuhlmacher

Halve cijferring van een staand horloge, als merkplaat met zeventien verschillende merken van de tinnegieter Franz Gerhard Josef Anton Thier, Münster, geboren in Dortmund 1789, meester 1814, overleden 1862. Inventaris Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kultur, Münster (Inv. Nr. X 606).

Willkomm van het Bakkersgilde te Dülmen met jaartal 1585. Niet gemerkt. Inventaris Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kultur, Münster (Inv. Nr. X 501).

aan de Prinzpalmarkt. Een prachtig restaurant met zowaar enkele stukken tin als decoratie. Tussen het voorgerecht en hoofdgerecht bedankte de voorzitter Thea en Wim Evers voor hun inspanning en voortreffelijke organisatie. Een fles champagne en de catalogus 'Van tin gegoten – uit tin genoten' met harde koft werden overhandigd als blijk van waardering. Ook de heer K.-H. Husmann werd bedankt voor zijn bijdrage. Het was een geanimeerd en goed diner met voortreffelijke wijnen. Bij terugkomst in het hotel werd in de 'stube' nog tot in de late uurtjes nagekaart.

Ledenbijeenkomst Münster 12 en 13 mei 2007

S. Bracht

Na het zeer geslaagde dagprogramma op zaterdag, de bijzonder gezellige avond en het goede eten in restaurant Stuhlmacher was het goed slapen in ons hotel, even buiten de stad Münster.

Zondagmorgen: uitgeslapen en verzadigd van een voedzaam ontbijt, vol verwachting van wat deze dag zou brengen. Op het program stond de stadsrondleiding. Startpunt was de zogenaamde Vredeszaal in het stadhuis van Münster. In deze zaal is door 34 gezanten 5 jaar lang onderhandeld over beëindiging van een oorlog die in 1568 begon met de slag bij Heiligerlee. Deze periode is bij ons bekend als de Tachtigjarige oorlog. Het resultaat van de onderhandelingen tussen partijen was de Vrede van Munster in 1648.

De Vredeszaal is nog vrijwel volledig in originele staat, ondanks de zware bombardementen die het centrum van de stad Münster voor een groot gedeelte vernietigd hebben. Ook het stadhuis werd hierdoor tot een ruïne. De Vredeszaal is bewaard gebleven omdat het toenmalige stadsbestuur heeft geanticipeerd op mogelijke bombardementen op de stad met ontmanteling van de Vredeszaal, goede documentatie en registratie van alle onderdelen en opslag in een veilige omgeving. Na de oorlog is het stadhuis herbouwd in de oorspronkelijke, laatgotische stijl en de gehele Vredeszaal weer ingericht met de originele lambrisering en inrichting.

De rondleiding in de Vredeszaal door goed Nederlands sprekende, Duitse gidsen, heeft veel weggezakte historische kennis weer in herinnering

gebracht. Bovendien werd de couleur locale met veel enthousiasme hier doorheen geweven. Zoals de aanwezigheid van een menselijke hand uit de middeleeuwen, in die tijd geconserveerd om als corpus delicti getoond te worden bij een rechtszaak. De hand is gevonden bij het opruimen van de ravage van de bombardementen, en staat nu in een vitrine in de Vredeszaal als getuige van het oorspronkelijke karakter van deze zaal; de zaal is in de twaalfde eeuw gebouwd en eeuwenlang gebruikt als rechtszaal. In de veertiende eeuw werd het gebouw uitgebreid en kreeg het de functie van Raadhuis. Dit is slechts een van vele details over de lange geschiedenis van de stad Münster. Eén van de wanden van de Vredeszaal is gevuld met de portretten van alle gezanten van de strijdende partijen in de Tachtigjarige oorlog die de onderhandelingen moesten voeren. Eén van de geportretteerden is Adriaan Paauw, afgezant van het gewest Holland. De totale delegatie van de Staten-Generaal bestond uit acht personen, één voor elk gewest en twee voor het gewest Holland. De lange periode van onderhandelingen bracht veel mensen naar de stad en gaf een grote economische impuls. De bekende schilder Gerard ter Borch trachtte hier ook zijn voordeel mee te doen. Van de ondertekening van de vrede op 15 mei 1648 maakte hij een schilderij. Ter Borch bood dit aan de onderhandelende partijen te koop aan voor een bedrag dat in die dagen exorbitant hoog was; kennelijk zo hoog dat geen van de betrokkenen dat er voor over had. Het schilderij werd uiteindelijk verkocht aan derden en hangt momenteel in de National Gallery in Londen. In de Vredeszaal hangt een kopie van het schilderij.

Ledenbijeenkomst Münster 12 en 13 mei 2007

Na de interessante bezichtiging van de Vredeszaal voerde de rondleiding door het centrum van de stad. Daar werd het een en ander verteld over het rijke Hanzeverleden van de stad. Als herinnering aan deze tijden zijn de namen van andere Hanzesteden waarmee handel werd gedreven, recent in het plaveisel aangebracht. Maar ook de herinnering aan een van de gruwelijkste daden van het nazi-regime, de eliminatie van vele joodse inwoners uit de samenleving, ook uit Münster, wordt levend gehouden. Bij de huizen in het centrum waar ten tijde van de oorlog joodse stadgenoten hebben gewoond die slachtoffer zijn geworden van het regime, zijn in de bestrating kleine messing stenen opgenomen met daarin de namen van deze bewoners.

Na de oorlog, bij de wederopbouw van het centrum is het oude, middeleeuwse stratenplan aangehouden, en waar mogelijk zijn gevels gereconstrueerd en opgebouwd. Op andere plekken zijn moderne panden verschenen die door vormgeving en materiaalgebruik de gebouwde geschiedenis van de omgeving reflecteren en accentueren. De rondleiding door het centrum eindigde in de Dom van Münster. Een van de bezienswaardigheden in deze gotische kerk is de grote astronomische klok, die op gezette tijden een bijzonder schouwspel van ronddraaiende poppen te zien geeft. Met een grote groep stonden we te wachten op dit spektakel, helaas bleek dat per abuis na de vorige vertoning men vergeten was om alles in gereedheid te brengen voor de voorstelling op zondag om 11.30 uur. We hebben dus wel een grondige uitleg over het uurwerk gekregen, maar voor het schouwspel zullen we nog een keer terug moeten.

Na de aangename rondleiding door Münster hadden de meesten van ons wel trek in een kop koffie en iets te eten. Daarvoor werden we verwacht in de oudste nog bestaande 'Wasserburg' in Westfalen, 'Burg Vischering' in Lüdinghausen. De vroegste bouwdelen van de burcht dateren uit de twaalfde eeuw, in de daarop volgende eeuwen zijn de nodige

toevoegingen gebouwd. Het complex geeft een fraai voorbeeld van bouw in de late middeleeuwen. Na een smakelijke lunch in de gewelven van de burcht, krijgen we ook hier een gedegen rondleiding. Voor zover er onder ons nog romantische denkbeelden bestonden over het bewonen van een dergelijk burcht werden die tijdens de rondleiding wat bijgesteld. Het leven in een burcht had in de middeleeuwen misschien wel zijn voordelen in vergelijking met andere woonomgevingen, maar was naar huidige maatstaven allerminst romantisch en comfortabel. Tot slot was voor ons nog een museumgedeelte opengesteld met gebruiksvoorwerpen, die weliswaar een wat recentere datering hadden dan de burcht zelf, maar vanwege het aanwezige tin toch interessant voor de echte tinliefhebber. De heer Husmann was zo attent om ons, in aanvulling op de lezing van zaterdag in het 'Landesmuseum', ook hier nog van de nodige toelichting te voorzien. Rond vier uur werd het programma afgesloten door onze voorzitter, de heer Jan Beekhuizen. Hij sprak terecht nogmaals zijn dank uit aan de heer Husmann en ook aan onze leden Thea en Wim Evers, die met zoveel enthousiasme dit programma voor ons hebben samengesteld en voorbereid. Zijn woorden hadden de volledige instemming van alle aanwezigen, en iedereen sloot zich dan ook aan om persoonlijk nog Thea en Wim te bedanken. Het betrof over de gehele linie een zeer goed georganiseerd weekend met een goede afwisseling van activiteiten en ontspanning. Er heerste een ontspannen, gezellige sfeer en iedereen heeft het enorm naar de zin gehad. Dit alles is alleen mogelijk bij een goede organisatie, waarvoor nogmaals dank, Thea en Wim!

Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters

B. Dubbe

Op papier waren de tinnegieters vroeger aan allerlei voorschriften gebonden. Of zij daaraan altijd voldeden en in hoeverre er serieus gecontroleerd werd op de naleving ervan, laten we even in het midden. Eén van de onderwerpen die veel aandacht van de overheden kreeg, was het merkenwezen en de gebruikte tinalliages. Uit een oogpunt van consumenten bescherming is dit begrijpelijk. In elk geval hadden deze bepalingen ook een soort waarschuwend functie.

Een van de voorgeschreven bepalingen was het slaan van een meesterteken op het gegoten voorwerp, zodat in geval van onenigheid, bijvoorbeeld over de gebruikte alliages, men kon vaststellen wie het stuk had gemaakt. Om controle te vergemakkelijken kende men het voorschrift dat de tinnegieter de door hem gebruikte merken op een plaat van lood of tin moest slaan, die door het gilde of de keurmeesters bewaard werd. Echter, in de oudste ordonnanties vindt men hieromtrent geen aanwijzingen, zoals bijvoorbeeld in die van Kampen (1477) of 's-Hertogenbosch (1503). Later, vooral sedert het begin van de zeventiende eeuw, werd het hebben van zo'n merkenplaat in de keuren wel dwingend voorgeschreven. Zo kan men in een proeve voor een keur ten behoeve van de Leidse tinnegieters lezen: *De tekenen moeten aan de keurmeesters worden getoond en afgedrukt in een 'stuck loots', dat de keurmeesters bewaren. Zo zijn de tekens dan bekend.* En de ordonnantie vervolgt met de mededeling, dat na verlies van de merkijzers nieuwe mogen worden gemaakt, die dan eerst weer door de keurmeesters in het stuk lood moeten worden afgedrukt (1). In de door schout en schepenen te Leiden in 1634 vastgestelde keur wordt dan bepaald: *alvorens het ambacht te beginnen moet hij met zijn tekenijzers naar het raadhuis komen en opt plat daer toe verordent zijn tekens slaan* (2). In 1733 werd te Leiden een nieuwe keur voor de

tinnegieters vastgesteld. Daarin werd bepaald dat alle stempels van de meesters moesten worden geslagen op een plaat die in de assay-kist werd bewaard. En de overheid zou de overheid niet zijn, als ze de gelegenheid niet zouden aangrijpen om een graantje mee te pikken. Voor ieder merk dat in de plaat zou worden geslagen moest 4 stuiver worden betaald (3). Deze merkenplaten werden ook gegeven aan de beheerders van banken van lening en moeders van werkerfhuizen, opdat ook zij de naam van de tinnegieter konden achterhalen, wiens huurtin ten onrechte naar de bank van lening werd gebracht (4). De desbetreffende ordonnantie van 1733 zegt hierover: *dat er ook een plaat naar de stadsbank van lening en aan de moeders van de werkerfhuizen moest worden gebracht, waarop de huurstempels van alle meesters zijn geslagen, om te vermijden dat geen tinwerk met dezelve merken getekend, door baatzoekende mensen aldaar zou worden verkocht* (5). Maar niet alleen te Leiden kende men dit soort bepalingen in de keur. Ook bijvoorbeeld Gouda (6), Utrecht (7), Den Haag (8) en Haarlem, om enige voorbeelden te noemen, kenden deze voorschriften. Te Haarlem luidde art. 14 van de ordonnantie uit 1750: *Stempels van alle meesters zullen geslagen worden op een plaat, die daartoe in de assaaykist zal berusten en zal voor ieder merk, dat op de plaat geslagen wordt 6 stuiver betaald worden* (9).

Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters

Helaas zijn al deze merkenplaten bij het opheffen van de gilden verloren gegaan, maar gelukkig is juist de Haarlemse plaat bewaard gebleven (afb. 1).

In Amsterdam waar een groot aantal tinnegieters werkzaam was, werd de plaat waarschijnlijk vervangen door een gemakkelijker hanteerbaar boek, waarin de stempels in lak werden afgedrukt, het zogenaamde 'lakboek'.

afb. 1

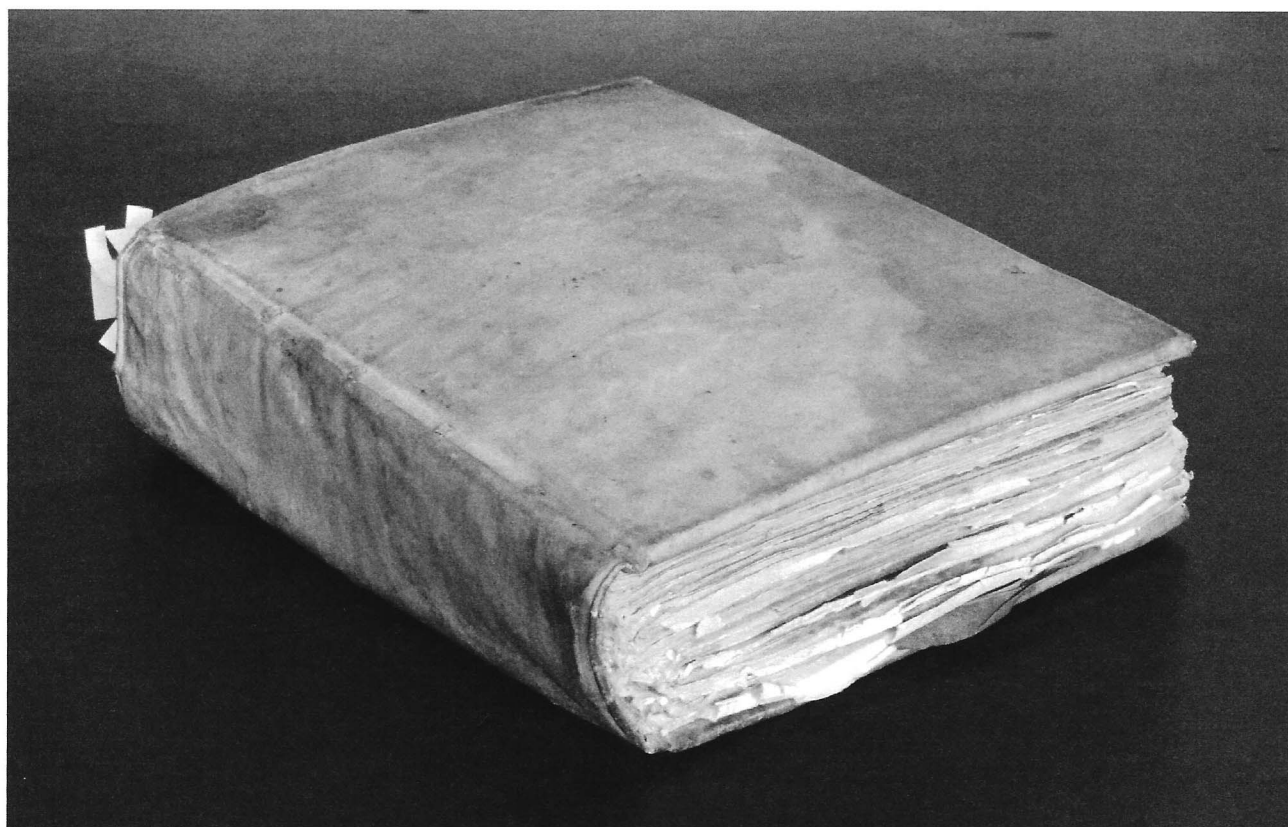
Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters

In een request aan de burgemeesters van Amsterdam ageren de tinnegieters tegen de keur van 27 januari 1751, die uitgevaardigd was op grond van het feit, dat er een nieuw keurmerk werd ingevoerd met de letters KK en de naam (initialen) en het jaartal 1751. Dit merk moest binnen drie maanden na uitvaardiging van de ordonnantie aan de overlieden worden getoond. Uit dit request, waaruit de aversie van de tinnegieters blijkt, worden de volgende passages geciteerd: *Omme niet te gewaagen dat uyt het lakboek, berustende op de gildekamer van het voors. gilde niet alleen convincantelijk zal moeten blijken, dat de voors. gildebroeders en gildesustersen hunne voors. merken en particulierlijk de voors.*

kleijne keurmerk conform de opgemelde keur op het lakboek ter lak gesteld hebben, maar uyt welk lakboek particulierlijk ook nog zal consteeren, dat inconformite van de jongste geëmaneerde keure van dato 27 januarij 1751 diverse gildebroeders en susters het voors. kleijne keurmerk bereijts in het lakboek ter lak hebben gedaan stellen, gelijk sulx aan Uw Ed. Groot Agtb. uyt het voors. lakboek waarvan devisie exhibitie en extraditie ter vermeyding van noteriaale authentique copien met alle eerbied geoffreert word, volkomen zal moeten consteeren.

Enige bladzijden verder heet het: *maar om een pas nader toe te treden, wat dicteert de keur van dato 27 Janu. 1751? Werd daar zoo als de zogenaamde*

afb. 2

Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters

gecommitteerdens voorgeeven een nieuwigheid omtrent de essaij of gehalt van het kleijne keurmerk geintroduceert? Neen Ed. Groot Agtb. Heeren, Nihil horum, maar alleen dicteert ze wel, dat de kleijne keurmerk met de letters KK waar in den naam van de gildebroeder mitsgaders het jaartal moet wezen gestelt, op het lakboek ter lak zal moeten werden gestelt (10).

In Amsterdam werd derhalve een boek gebruikt om nieuwe merken te registreren, die dus niet op de gildeplaat maar in het 'lakboek' werden opgenomen. De merkenplaat was mogelijk door de veelheid van merken om praktische redenen in onbruik geraakt. Zou dat ook elders zijn gebeurd? Maar ook deze 'lakboeken' is voorzover thans bekend, hetzelfde lot beschoren als de merkenplaten. Ze zijn alle verdwenen.

Bij een bezoek onlangs aan een antiquair werd een boek aangeboden met daarin een aantal in lak afgedrukte tinmerken. Bij nadere beschouwing bleek, dat daarin merken waren afgedrukt die betrekking hadden op Haagse tinnegieters. Tot grote verrassing, ook van de koper, ons medelid Henk van Wijk, kon vastgesteld worden, dat dit boek een 'lakboek' was van het Haagse tinnegietersgilde. Kennelijk heeft men in Den Haag het voorbeeld van Amsterdam gevolgd, om, in plaats van de tinnen merkenplaat, een boek te gebruiken om daarin de merken af te drukken van de nieuw aangekomen meesters. Het is zeer uitzonderlijk dat dit boek bewaard is gebleven.

Het boek, dat in perkament is gebonden, heeft een afmeting van ca. 20,5 x 16,3 cm en is ongeveer 4,5 cm dik. (afb. 2). Het is doorschoten met karton. Eerst vindt men er een paar onbeschreven bladzijden, dan een stukje textiel ter grootte van een bladzijde, dat dient ter bescherming van de in lak afgedrukte merken, met daar achter een bladzijde karton als 'onderlegger' bij het afdrukken van de merken. Voor iedere tinnegieter is een afzonderlijke bladzijde gereserveerd. Ook moet nog worden opgemerkt, dat het uitsluitend in de achttiende eeuw werkende gildebreeders betreft, hoewel degenen die in het laatst van die eeuw werkten ontbreken.

Hierna volgt een beschrijving van de inhoud.

Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters

I Johan Aldenhoven was deken van het gilde in 1731

Een stukje tekst luidende:

Dit syn de stempels van Johan Aldenhoven als Deeke, met daaronder de in lak afgedrukte merken.

1. Een groot engelmerk met de tekst: *Johan Aldenhoven*, daaronder: *Bloktin* en daaronder een engel.
2. Een grote gekroonde roos met in de kroon de letters I A en in het hart van de roos een F (voor fijn tin).
3. Een ovaal stempel met een engel en daaromheen de tekst: *Johan Aldenhoven* en aan de voet van de engel de letters I A.
4. Klein engelmerk met tekst *Johan Aldenhoven*.
5. Kleine gekroonde roos met in de band van de kroon I A en in het hart van de roos een F.
6. Klein roosje met in de band van de kroon I A en in het hart van de roos een L (voor lepelstof).
7. Stadswapen met een naar rechts gewende ooievaar en daarnaast de letters I A (merk voor keurtin).
8. Een viermerk: 1) I A, 2) engel, 3) leeuw, 4) een zon.

II Pieter Barbiers komt voor in de jaren 1735-1761

Een stukje tekst luidende:

Dit zyn de stempels van den hooftman Pieter Barbiers, met daaronder de afgedrukte merken.

1. Groot engelmerk met de tekst *Pieter Barbiers*, daaronder *Engels Tin*, daaronder een engel met naast de engel een I, onderaan de tekst *In S Hage*.
2. Groot engelmerk met de tekst *Pieter Barbiers*, daaronder *Bloktin* en daaronder een engel met naast de engel een I.
3. In een ovaal een engelmerk met om de engel de tekst: *Pieter Barbiers* en een I.
4. Klein engelmerk met om de engel de tekst: *Pieter Barbiers*.
5. Nog een klein engelmerk met de engel tussen de letters P en B.
6. Een gekroonde roos met in de band van de kroon P B en een L in het hart van de roos (lepelstof).
7. Grote gekroonde roos met in de band van de kroon P B en in het hart van de roos een F.
8. Kleine gekroonde roos met in de band van de kroon P B en in het hart van de roos een F.
9. Stadswapen met een naar rechts kijkende ooievaar tussen de letters P en B.
10. Viermerk 1) PB, 2) engel, 3) leeuw, 4) roosje.

Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters

III Elisa Aldenhoven komt voor in de jaren ca. 1732-1756

Een stukje tekst luidende:

Dit syn de stempels van den hooftman Elisa Aldenhoven, met daaronder de afgedrukte merken.

1. Groot engelmerk met de tekst: *Elisa Aldenhoven* met daaronder *Engels Tin*, daaronder een engel en daaronder *In S Hage*.
2. Groot roosmerk met tekst: : *Elisa Aldenhoven*, met daaronder *Roos Tin*, daaronder een roos met F en daaronder *In S Hage*.
3. Klein engelmerk met onder engel E A.
4. Klein roosmerk met in de band van de kroon E A en in het hart van de roos een F.
5. Klein roosmerk met in de band van de kroon E A en in het hart van de roos een L.
6. Viermerk 1) EA, 2) engel, 3) leeuw, 4) hoed.
7. Stadswapen met een naar rechts kijkende ooievaar tussen de letters E en A.

IV Van der Maaden komt voor o.a. in het jaar 1726

Een stukje tekst luidende:

Dit sijn de stempels van den out Deeke Adrianus van d(e)r Maaden, met daaronder de afgedrukte merken.

1. Groot engelmerk met tekst: *A. van der Maaden*, daaronder *Engels Tin*, daaronder een engel en daar weer onder *S Hagen*.
2. Groot roosmerk met de tekst *A. van der Maaden*, daaronder *Roos Tin*, vervolgens een roos en daaronder *S Hagen*.
3. Viermerk 1) AV en daaronder DM, 2) engel, 3) leeuw, 4) twee beesten naast boom.
4. Engelmerk met naast de engel links AV en rechts een M.
5. Een roosmerk met in de band van de kroon AvdM en in het hart van de roos een F.
6. Een kleine roos met in de band van de kroon AvdM en in het hart van de roos een L.
7. Het stadswapen met een naar rechts gewende ooievaar met links een A en rechts VM.

V Johannis van Bekesteyn komt voor in de jaren 1734-1755

Een stukje tekst luidende:

Dit sijn de stempels van Johannis van Bekestijn, met daaronder de afgedrukte merken (afb. 3).

1. Groot engelmerk met de tekst: *J. van Bekesteyn*, daaronder *Engels Tin* en daaronder een engel en daaronder weer *In S Hage*.
2. Viermerk: 1) IVB, 2) engel, 3) leeuw, 4) een roosje.
3. Klein engelmerk met om de engel de tekst : *J. van Bekesteyn*.
4. Groot roosmerk met de tekst: : *J. van Bekesteyn*, daaronder *Roos Tin*, daaronder een roos en tenslotte *In S Hage* (afb.4).

Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters

afb. 3

5. Klein roosje met in de band van de kroon I V B en in het hart van de roos een L.
6. Engelmerk met tekst *Iohan van*, daaronder een kroontje met een engel met daaronder *Bekesteyn*.
7. Een roosmerk met in de band van de kroon I V B en in het hart van de roos een F.
8. Groot rond merk voor huur tin met tekst: *Iohannis van Bekesteyn, S Hage, Huertin*.
9. Stadswapen met ooievaar en daaromheen de letters I V B.

afb. 4

VI Hendrik Ooms komt voor 1704-1732

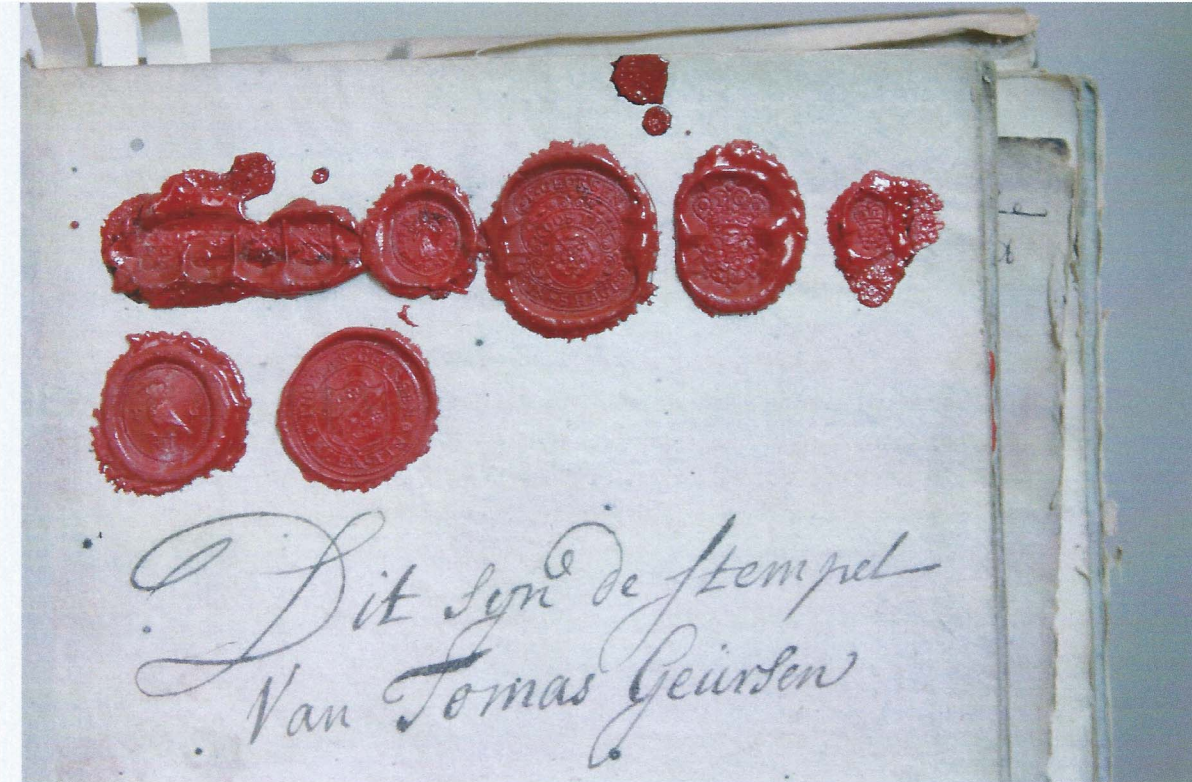
Een stukje tekst luidende:

Dit sijn de stempels van Hendrik Ooms, met daaronder de afgedrukte merken.

1. Viermerk 1) HO, 2) engel, 3) leeuw, 4) onduidelijk, het lijkt alsof er een C in staat.
2. Engelmerk met de tekst *Hendrik Ooms*.
3. Groot roosmerk met de tekst: *H. Ooms* daaronder *Roos Tin*, vervolgens een roos, en daaronder *In S Hage*.
4. Engelmerk? onleesbaar.
5. Roosmerk met in de band van de kroon H O en in het hart van de roos een L.
6. Een rond huurmerk met de tekst: *H. Ooms Huur Tin 1723*.
7. Het stadswapen met een naar links schrijdende ooievaar tussen de letters H en O.

Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters

afb. 5

VII Thomas Geursen wordt vermeld in 1680 en 1708

Een stukje tekst luidende:

Dit syn de stempel van Tomas Geursen, met daaronder de afgedrukte merken (afb. 5).

1. Viermerk: 1) T G, met daarboven en onder een sterretje, 2) engel, 3) leeuw, 4) een schuine balk met daarboven en onder een bloem op een steel.
2. Een ovaal engelmerk met daaromheen de tekst *Thomas Geursen*.
3. Groot roosmerk met de tekst: T. Geursen, daaronder *Roos Tin*, dan daaronder een roos en tenslotte daar weer onder *in S Hage*.
4. Roosmerk met in de kroon de letters T G. In het hart van de roos de letter F.
5. Klein roosje met in de kroon T G en in het hart van de roos een L.
6. Het stadswapen met terzijde van de ooievaar T.G.
7. Merk voor huertin, een rond merk met bovenin de tekst *Thomas Geursen*, in het midden een wapen met daarin een schuine balk vergezeld van twee bloemen op een steel. Onder het wapen *Huertin* (afb. 6).

afb. 6

Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters

VIII Claas van Deventer wordt genoemd in 1756

Een stukje tekst luidende:

Dit syn de stempels van Claas van Deventer, met daaronder de afgedrukte merken.

1. Een viermerk: 1) CVD, 2) engel, 3) leeuw, 4) twee gekruiste stokken met haken.
2. Een klein engelmerk met om de engel de tekst "Claas van Deventer".
3. Groot roosmerk met de tekst: *C V Deventer* en daaronder *Roos Tin* dan een roos en onderaan: *in S Hage*.
4. Een klein roosje met in de band van de kroon C V D en in het hart van de roos een F.
5. Een klein roosje met in de band van de kroon C V D en in het hart van de roos een L.

IX Van Wynen wordt genoemd in 1756 en 1762

Een stukje tekst luidende:

Dit syn de stempels van weduwe Frans van Wyne soo als die op de plaat syn geslagen den 13. Oct. 1762, met daaronder de afgedrukte merken.

1. Roosmerk met in de band van de kroon F V W. In het hart van de roos een F.
2. Een ovaal engelmerk met om de engel de tekst: *Frans van Wynen*.
3. Het stadsmerk met om de Ooievaar de letters F V W.
4. Een klein roosje met in de band van de kroon F V W en de letter L in het hart van de roos.
5. Viermerk, 1) F V W, 2) engel, 3) leeuw, 4) druiventros.

X Diderick Borrius wordt genoemde in 1763

Een stukje tekst luidende:

De stempels van Diderick Borrius, met daaronder de afgedrukte merken.

1. Engelmerk met de letters D B aan weerszijden van de engel.
2. Roosmerk met de initialen D B onder de band van de kroon.
3. Misslag.
4. Klein roosje met in het hart van de roos een B.
5. Stadsmerk, een naar rechts gewende ooievaar met aan weerszijden de letter D B.
6. Een tekst: *Dit leepelroosje op den 1 Aug. 1763 herslagen omme redenen* (zie nr 3).
Een roosmerkje met naast de band van de kroon de letters D B en in het hart van het roosje een L.

Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters

XI Salomon Bakker komt voor met het jaartal 1763

Een stukje tekst luidende:

Dit syn de stempels van Salomon Bakker Den 19 Oct. 1763, met daaronder de afgedrukte merken.

1. Een roosmerk met in de band van de kroon S B en in het hart van de roos een L.
2. Viermerk: 1) S. Bakker, 2) engel, 3) leeuw, 4) touwtje springende vrouw op een wereldbol.
3. Groot roosmerk, bovenaan staat: *S. Bakker*, daaronder *Roos Tin* met daaronder het jaartal 1763, vervolgens een roos en daaronder *S Hage*.
4. Groot rond merk met daaromheen: *Huer Tin* en de letters S H en verder *S. Bakker*. In het midden een touwtje springende vrouw op een wereldbol met het jaartal 1763.
5. Klein engelmerk met onder de engel de letters S B.
6. Klein roosmerk met in de roos de letters S B.

XII Justus Albertus Tieleman is aangetroffen in de jaren 1756-1786

Geen tekst. Uit de merken blijkt dat zij toebehoren aan Justus Albertus Tieleman.

1. Engelmerk met opschrift (*J.A.*) *Tieleman*.
2. Viermerk, 1) JAT, 2) engel, 3) leeuw, 4) een dier. In het eerste merkje zijn de letters J en A aan elkaar geschreven.
3. Groot roosmerk met tekst: *J.A. Tieleman*, daaronder *Roos Tin*, daaronder een roos en onderaan *In S Hage*.
4. Roosmerk met in de kroon J A T en in het hart van de roos een F.
5. Iets kleiner roosmerk met in de kroon de letters J A T en in het hart van de roos een L.
6. Stadsmerk met ooievaar en naast ooievaar IA en T.
7. Groot ovaal merk met boven de tekst *J.A. Tieleman* en onder *Huer Tin*.

Andere namen en stempels komen in het boek niet voor, hoewel in het laatst van de achttiende eeuw zich toch nog nieuwe meesters in Den Haag hebben gevestigd. Waarom zij niet in het boek zijn opgenomen is een raadsel. Mogelijk was in het laatst van de achttiende eeuw het toezicht op het gilde zodanig verslapt, een algemeen voorkomend verschijnsel in die periode, dat men het niet meer nodig vond zich in te schrijven. Of is er misschien een tweede boek geweest, dat tot op heden niet boven water is gekomen? De werkelijke redenen zullen misschien wel voor altijd verborgen blijven. Hoe het ook zij, met de vondst van dit *lakboek* van de Haagse tinnegieters is de kennis weer vermeerderd over de merken en het merkenwezen van de achttiende-eeuwse tinnegieters uit de residentie, en is duidelijk geworden, hoeveel merkenstempels een tinnegieter in die tijd bezat.

Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters

Noten

1. GA Leiden, Gildearchieven nr 1124.
2. GA Leiden, Gildearchieven nr 1127
3. GA Leiden, Gildearchieven nr 1128, de keur is gedateerd 27-10-1733.
4. B. Dubbe, Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, p. 121-123.
5. GA Leiden, Gildearchieven nr 1128.
6. L.M. Rollin, Couquerque, A. Meerkamp van Embden, Rechtsbronnen der stad Gouda, 's-Gravenhage 1917, p. 382.
7. GA Utrecht, Ordonnantie van 26-11-1638, art. 13.
8. GA Den Haag, RA 614, art. 13.
9. GA Haarlem, Gildearchieven nr 274, 9-9-1750, art. 20 en 21.
10. GA Amsterdam, RA 697, requesten 36.

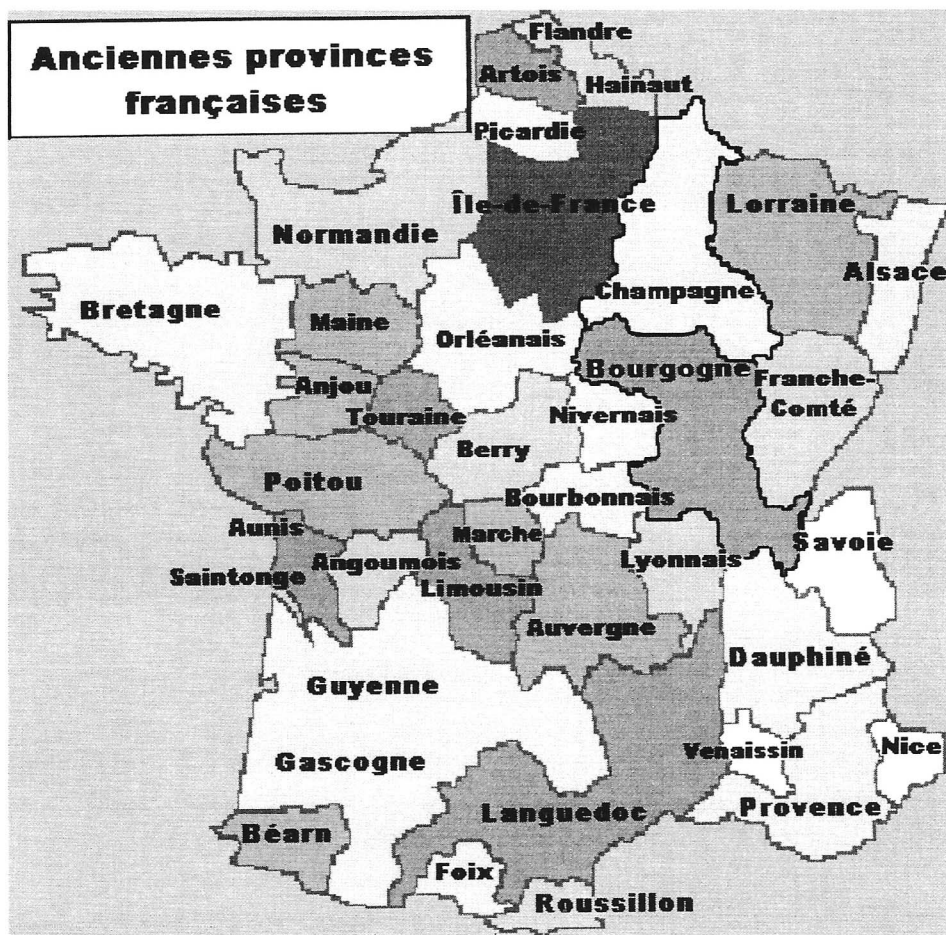
Foto's: Sterre Delamarre, Deventer.

Pichets de Châtillon-sur-Seine

D. Renner et M. Schonn

Depuis la publication de l'ouvrage fondamental de Charles Boucaud¹ qui a fixé les bases de la typologie des pichets d'étain français, la variété des formes caractérisant chacune de nos anciennes provinces a connu un enrichissement continu.

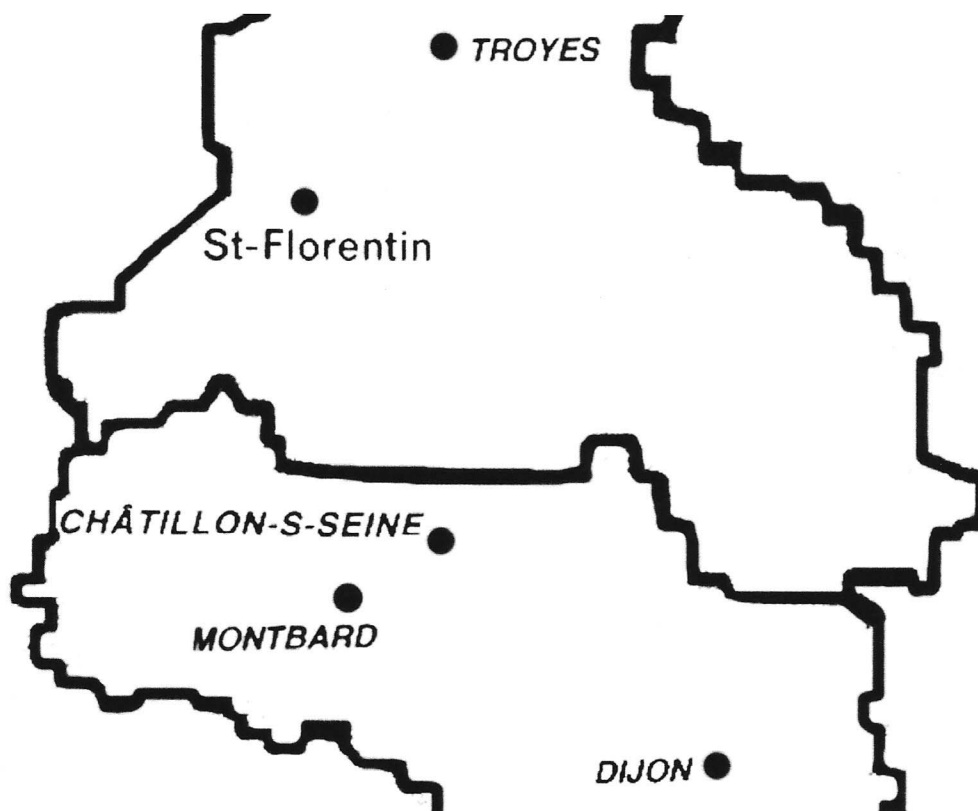
¹ Les Pichets d'Étain, Paris, 1958

Pichets de Châtillon-sur-Seine

Si les divers types de pichets produits simultanément par les plus grands centres paraissent à l'heure actuelle à peu près répertoriés, il n'en est pas de même pour de nombreuses villes plus modestes, telles que Châtillon-sur-Seine, qui ne nous ont transmis que quelques trop rares survivants de cette catégorie d'objets.

Ville bourguignonne, frontalière de la Champagne, Châtillon-sur-Seine se devait de recueillir l'influence de ces deux provinces dans les caractéristiques de ses pichets.

Bourgogne

Pichets de Châtillon-sur-Seine

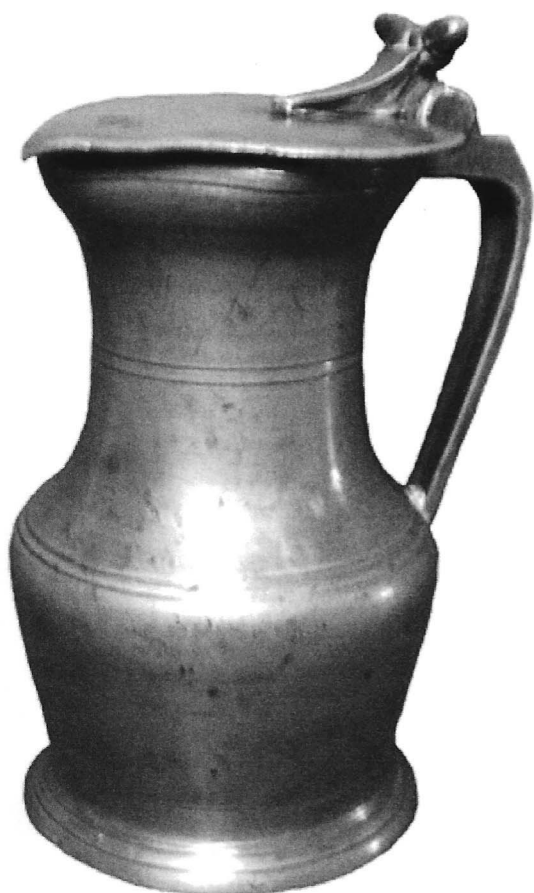
Un heureux hasard nous permet de le vérifier en présentant ici deux types de pichet originaires de ce petit centre de production.

Pichets de Châtillon-sur-Seine

TYPE I Influence bourguignonne

- **Type de forme:** à épaulement.
- **Pied:** évasé, terminé par un petit quart de rond.
- **Panse:** en tronc de cône renversé.
- **Gobelet:** en talon droit.
- **Poucier:** deux glands de chêne.
- **Décor:** filets gravés au tour.
- **Poinçons:** au fond extérieur
(maître et contrôle : voir reproduction)
- **Hauteur:** au couvercle 15 cm ; hors tout 17,4 cm.
- **Jauge:** 0,560 litre environ.

(collection Danièle Renner)

Pichets de Châtillon-sur-Seine

TYPE II Influence champenoise

- **Type de forme:** à épaulement.
- **Pied:** évasé.
- **Panse:** en tronc de cône renversé (presque cylindrique).
- **Gobelet:** droit (important).
- **Poucier:** palmette à 5 rayons.
- **Décor:** filets gravés au tour.
- **Poinçons:** au fond extérieur. (mêmes poinçons que sur le type I)
- **Hauteur:** au couvercle 25,5 cm; hors tout 28,8 cm.
- **Jauge:** 1,435 litre environ.

(collection Michel Schonn)

Les caractéristiques de ce pichet sont nettement champenoises (forme générale très élancée, panse presque cylindrique, poucier palmette à 5 rayons). Il est très proche de celui de Saint-Florentin (cf éléments de comparaison I), lui-même apparenté au type de Troyes (cf éléments de comparaison II), ces deux villes étant situées en Champagne.

Pichets de Châtillon-sur-Seine

Remarque sur la coexistence du poucier à glands de chêne et du poucier palmette en Bourgogne

Le poucier palmette à 5 rayons est exceptionnel en Bourgogne. En dehors de Châtillon-sur-Seine, il ne se rencontre que sur des pichets de Montbard, ville située à une trentaine de kilomètres au sud de Châtillon-sur-Seine (cf éléments de comparaison III). Comme Châtillon-sur-Seine, cette ville a également utilisé le poucier à glands de chênes (cf éléments de comparaison IV).

Poinçons

Les deux pichets présentés portent les mêmes poinçons, reproduits ci-dessous (grossis deux fois) :

Maître : Bénigne COLAS

(l'identification de ce poinçon est donnée ici pour la première fois)

Fils d'Antoine COLAS, aubergiste à Châtillon-sur-Seine, cité en 1757 comme 'maître potier d'étain' établi dans cette ville sur la paroisse Saint-Vorle. Il y avait épousé en 1756 Françoise REBOURUAU, fille d'un maître boulanger. Encore cité comme " marchand potier d'étain " en 1776, il est décédé le 29 août 1794 étant âgé de 71 ans¹.

La symbolique de son poinçon se rapporte au miracle de la Sainte Ampoule².

---

1 Archives départementales de la Côte-d'Or : registres de la paroisse Saint-Vorle de Châtillon-sur-Seine et registres de l'état civil, acte de mariage du 3 février 1756 (qui n'indique pas sa profession), acte de baptême de son fils Gabriel en date du 19 février 1757, acte de sépulture de son beau-père, Pierre REBOURUAU, du 19 mai 1776, acte de décès du 13 fructidor an 2-30 août 1794 (qui n'indique pas sa profession).

2 Jacques de Voragine en fait la relation suivante dans La Légende Dorée : " À l'époque où Clovis, roi des Francs, était encore païen et n'avait pas encore pu être converti par son épouse très chrétienne, voyant fondre sur lui une armée innombrable d'Alamans, il fit au Seigneur Dieu que vénérait son épouse le vœu que, s'il lui accordait la victoire sur les Alamans, il adopterait aussitôt la foi du Christ. L'issue du combat ayant été conforme à son vœu, il s'en alla trouver saint Remi pour lui demander le baptême. Quand ils arrivèrent aux fonts baptismaux, où il n'y avait pas de saint chrême, voici qu'une colombe apporta dans son bec une ampoule avec le chrême, dont le pontife oignit le roi. Cette ampoule est conservée dans l'église de Reims, et aujourd'hui encore on s'en sert pour donner l'onction aux rois de France " (Bibliothèque de La Pléiade, Paris, 2004, page 119).

Pichets de Châtillon-sur-Seine

Contrôle : "C" couronné CHATILLON 1765

On connaît un autre poinçon de contrôle de cette ville portant la date 1691 (sur lequel le nom de la ville est orthographié " CHASTILLON "). Rappelons que cette date est celle de la création par Louis XIV des offices d'essayeurs, contrôleurs, marqueurs des ouvrages d'étain (édit de mai 1691)¹. Ce poinçon semble avoir été utilisé jusqu'en 1765, date de mise en service de celui présenté ci-dessus, qui a dû être gravé en raison d'un changement de propriétaire de l'office existant pour Châtillon-sur-Seine.

Bien que l'édit de mai 1691 ait prévu que les poinçons de contrôle devraient être changés chaque année, on constate fréquemment que cette obligation n'a pas été respectée dans les petits centres de production, le poinçon daté de 1691 y étant parfois resté en usage jusqu'à la fin du XVIIIème siècle.

Mevrouw D. Renner, lid van onze vereniging, is verzamelaar van Frans tin met de nadruk op Île de France.

De heer M. Schonn is de auteur van het boek: Les Potiers d'Étain de Chartres, Fontenay-sur-Conie (Eure-et-Loire) 1982.

(ISBN: 2-86305-009-5)

---

¹ L'office créé à Châtillon-sur-Seine a été acheté en 1692 par Pierre de La HIRE. Il a été racheté en 1693 par Antoine MOREL (Archives Nationales : lettres de provision d'offices des 28 avril 1692 et 2 juillet 1693, V/1/75 et 87).

Pichets de Châtillon-sur-Seine

Éléments de comparaison

Champagne

I Pichet de Saint-Florentin
(collection Danièle Renner)

II Pichet de Troyes
(collection Michel Schonn)

Pichets de Châtillon-sur-Seine

Bourgogne

III Pichet de Montbard
(collection Danièle Renner)

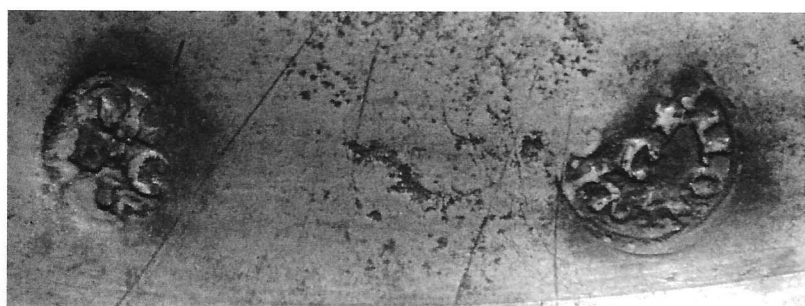
IV Pichet de Montbard
(catalogue de vente Philippe Boucaud n° 22)

PS : L'identification du poinçon de maître de Bénigne Colas a été faite par Michel Schonn à l'occasion des recherches nécessaires à cette étude.

Van de redactie

Een van onze leden is in het bezit van een schotel met dezelfde merken van Bénigne Colas uit Châtillon-sur-Seine.

Twée kannen uit Wezel

Th. en W. Evers

Jaren geleden, in 1992, kochten wij bij een antiquair
in Duitsland een kannetje uit de stad Wezel.

Twée kannen uit Wezel

Afb. 1

Twée kannen uit Wezel

Jaren geleden, in 1992, kochten wij bij een antiquair in Duitsland een kannetje uit de stad Wezel (afb. 1). Het is cilindervormig, heeft een standing, een hoogte van 10,5 cm en de voetplint is 6 cm. Het deksel is rond en licht bolvormig met een medaillon en de eigenaarsinitialen M.S (afb. 2).

De duimrust is S-vormig en niet geprofileerd, het scharnier is tweekakig. Op het handvat is de maat 1/8 quart ingeslagen (afb. 3). Verder is het kannetje gemerkt in het medaillon op het deksel en op de buitenkant van de bodem met een gekroonde roos met in de band de gietersinitialen I.M.D. (Joh Melchior Dassau, 1720-1804). In de bovenrand staat ook nog een gestileerde adelaar met in een kader de naam Wezel (afb. 4) en vlak boven de standing nog een gestileerde adelaar (afb. 5). Het patina van dit maatkannetje is zilvergrijs.

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4 en 5

Twée kannen uit Wezel

Afb. 6

Twee kannen uit Wezel

Onlangs kwamen wij in het bezit van een andere kan uit de stad Wezel (afb. 6). Dit exemplaar is waarschijnlijk ook gegoten door Joh Melchior Dassau. Dat was af te leiden uit het gecombineerde stads- en gietersmerk, ingeslagen in het medaillon op het deksel (afb. 7). Het is een type Rembrandtkan met een tweekakig scharnier en een grijsgroen patina. De hoogte is 22,4 cm en de voetplint heeft een doorsnede van 10,6 cm. Maar later in dit verhaal zal blijken dat de kan ook in Nederland gegoten zou kunnen zijn.

Afb. 7

Wanneer we een nieuw tinobject hebben gekocht, worden de aanwezige boeken doorgeplozen op soortgelijke voorwerpen. Velen van u zal het ook zo vergaan.

In het boek: 'Twee Nijmeegse Gildekannen van Frits Philips en Bé Dubbe' vonden we op blz. 41 met no. 39 een soortgelijke kan met de volgende tekst: 'Gemerkt op het dekselmedaillon en bodem met een schildje waarin drie honden, geplaatst 2 en 1, en een hartschildje'.

In het stadsmerk van de plaats Wezel staan inderdaad drie dieren afgebeeld, boven en onder een hartvormig schildje. Hondjes dus: zo prentte zich dat in ons geheugen.

In 1991 is er in het Heimatmuseum Bislich, een klein dorpje ten noorden van Wezel, een tentoonstelling geweest over 'Weseler Zinn', met voornamelijk tin van de tinnegietersfamilie Dassau. Vijfenveertig voorwerpen had men indertijd verzameld. Van deze tentoonstelling is een catalogus verschenen, geschreven door de heer Peter von Bein, de conservator van het kleine museum.

Deze catalogus wordt genoemd in 'Tin Tefaf 2002' van Jan Beekhuizen (blz. 20, nr. 10), waar ook een dergelijke kan wordt beschreven.

We benaderden het museum per e-mail en kregen prompt nog een exemplaar van de catalogus toegestuurd.

We ontdekten dat het merk in ons kannetje, de gestileerde adelaar met in een kader 'Wesel', in deze catalogus niet voorkomt en het leek ons wel een wetenswaardige aanvulling op hun documentatie.

Op een mooie zondag zijn we er naar toe gereden, omdat we ook benieuwd waren naar de andere voorwerpen uit de catalogus. Een museum waar een tinctie is, dat laten we ons in de regel niet ontgaan. Maar zoals dat vaker gaat, je bent te enthousiast. De collectie was uitgeruimd voor een tijdelijke tentoonstelling en bevond zich in depot. En dat is heel vaak het geval. Ook in andere musea. Maar tegelijkertijd hadden we ook weer geluk.

De heer Peter von Bein was aanwezig. We werden gastvrij ontvangen en hij haalde ongevraagd stukken uit het depot, zodat we toch nog het een en ander konden bekijken.

Al pratende liet we ons ontvallen, dat op het stadswapen van Wezel drie honden staan. Het werd even stil, hij keek ons verbaasd aan en zei toen met nadruk: 'das sind Wieseln'. Over een 'A-H-Erlebnis' gesproken!

Het stadswapen van Wezel heeft een rood veld met een zilverkleurig hartschildje, vergezeld van drie ook zilverkleurige wezeltjes. Het wapen wordt voor het eerst vermeld in het jaar 1397 als burgermeester, schepenen en raad een tinnegieter toestemming

Twée kannen uit Wezel

geven als kwaliteitsmerk *der stat wapen, dat syn drie weselken up enen schildeken* te gebruiken. Toch een leuke bijzonderheid, dat het een tinnegieter is, die dit wapen mag gebruiken.

Dat het inderdaad wezeltjes zijn blijkt ook uit het grote stadszegel van 1269. Ook daarop is een afbeelding te vinden, met de Latijnse inscriptie 'mustela'(wezel).

Het was vroeger heel gebruikelijk om voor schild- of wapentekens dierafbeeldingen te gebruiken. Vermoedelijk is het zo dat de stad Wezel indertijd gekozen heeft voor een wapendier, dat klanktechnisch dicht bij naam 'Wezel' lag en niet omdat daar zoveel wezels leefden. De plaatsnaam schijnt te zijn afgeleid van het Latijnse 'Wisele', ook 'Wesele', ook 'Villa Wesele', wat zoveel betekent als 'Landgoed of Villa op een weide'.

In 1767 komt er een nieuw stadszegel. De afbeelding op het zegel toont dan een adelaar die het schild met daarop het wapen van de stad Wezel vasthoudt. De adelaar komt dus later ook voor in het wapen van de stad. Misschien is dit een verklaring voor de aanwezigheid van de gestileerde adelaar op het kleine Wezeler kannetje.

Uit oude akten blijkt dat al in de 14e eeuw in Wezel het tinnegietersambacht werd beoefend. In het toenmalige spraakgebruik werden de gieters aangeduid als 'tennemaker', 'tennengieter', 'tinnifex' en ook 'kannemaker'. Uit die tijd zijn voor zover bekend geen voorwerpen bewaard gebleven. De oudste bewaard gebleven gildeverordening stamt uit het jaar 1576.

Bekend is ook dat na de beëindiging van de Dertigjarige Oorlog in 1648, tevens het einde van onze Tachtigjarige Oorlog, vanuit Wezel een levendige handel in tin werd gedreven met onder meer Keulen en het Bergische Land (de streek noordoostelijk van Keulen, waaruit voornamelijk kraantjeskannen werden ingevoerd, de zogenoemde Dröppelmina's). En ook met Nederland.

De tinnegietersfamilie Dassau wordt in Wezel voor het eerst vermeld bij het huwelijk van Johan Melchior Dassau (1720- 1804) en Anna Maria Lohrengel (1731-

1790). Johan Melchior Dassau was afkomstig uit Mülheim aan de Rijn. Het echtpaar kreeg zeven kinderen, waarvan drie zonen in Wezel eveneens het tinnegietershandwerk uitoefenden. En ook in volgende generaties werd dit ambacht voortgezet. In 1884 sloten zij hun winkel en werkplaats en daarmee kwam er in Wezel een einde aan het eeuwenoude tinnegietersambacht.

B. Dubbe vermeldt in 'Tin en tinnegieters in Nederland' bij zijn beschrijving van de 18e eeuwse tinnegieter Arend Jan Coenen uit Amsterdam, dat deze ook handel dreef met Johan Melchior Dassau uit Wezel. Uit Amsterdam werden zowel ruw tin alsook eindproducten geleverd, waaronder 'Nieuwmoodse bierkannen'. Jan Beekhuizen schrijft hierover in 'Tin Tefaf 2002 (blz. 20), waarbij hij de vraag opwerpt of het bij dit type Rembrandtkan om een Nederlandse of een Duitse kan gaat: "Wat bedoelt Coenen met 'nieuwmoodse bierkannen'. Had hij een nieuw model vervaardigd, dat hij uitsluitend doorverkocht aan Dassau? Dan zou het heel wel mogelijk zijn dat de afgebeelde (Wezeler) kan, type Rembrandtkan, wel degelijk Nederlands is en dat Dassau als wederverkoper, de kan met eigen meesterteken gemerkt heeft".

Bij de enige bekende 18e eeuwse Dröppelmina met een Dassaumerk, merkt Von Bein op in de catalogus *Weseler Zinn* (blz. 16): *Ob sie tatsächlich in der Werkstatt Dassau angefertigt wurde, oder ob sie nur gehandelt und mit dem eigenen Stempel versehen wurde, lässt sich nicht eindeutig beantworten. Maar dat er gehandelt werd is dus wel bekend.*

Er is in deze streek weinig tin bewaard gebleven. Mevrouw Annaliese Ohm zegt in het boek 'Volkskunst am unteren rechten Niederrhein' (2e dr. 1975), dat zij bij haar inventarisatie bijna geen dekselkannen heeft aangetroffen. Wat bewaard is gebleven zijn borden, schalen, kommen kamerpotten, kruiken en kandelaars en bekens. En dit zijn ook de objecten die in het kleine museum in Bislich aanwezig zijn. Dat

Twee kannen uit Wezel

er zo weinig tinnen voorwerpen zijn overgebleven, wordt mede toegeschreven aan de twee Wereldoorlogen, waarbij ook tin werd ingezameld om te gebruiken bij de oorlogsindustrie.

Bislich is dus een klein dorpje, ten noorden van Wezel, direct gelegen aan de Rijn tegenover de stad Xanten. Met een voetgangersveer kun je naar de overkant van de rivier en vanaf de Rijndijk heb je een prachtig gezicht op de machtige torens van de grote St. Victorsdom van deze bekende historisch plaats met de vele overblijfselen uit de Romeinse tijd. In het dorpje Bislich wordt zoals hier beschreven, in het Heimatmuseum nog een kleine tinctollectie in ere gehouden.

Deze ontdekkingen tijdens vakanties of andere uitjes, zijn altijd een aardige belevenis. We kwamen vaker onverwacht oog in oog te staan met een tinctollectie. In de Zwitserse stad Sierre in het Wallis ontdekten we in de kelder van het gemeentehuis, diep in de gewelven, een aantal vitrines met mooie stukken, door een verzamelaar aan de gemeente geschonken. Het is de collectie van Gaspard-André Caloz (1896-1971), die werd geboren in Sierre, maar het grootste deel van zijn leven in Nice woonde. Ruim 170 stuks staan er opgesteld. Wij kregen de indruk dat er al

jaren geen belangstelling voor was geweest. Het duurde ook enige tijd, voordat men in beeld had welke persoon de sleutel van deze kelder had, maar het was de moeite van het wachten waard. Toch staat het officieel vermeld als 'Zinnmuseum'.

Ook in het kasteel Chillon, gelegen bij Vevey aan het meer van Genève, staat in meerdere zalen een mooie collectie tin, waaronder natuurlijk veel Walliser- en andere Zwitserse kannen. Chillon is een van de bestbewaarde middeleeuwse kastelen van Europa en wereldberoemd door het gedicht van Lord Byron 'The prisoner of Chillon'. Daarin beschrijft hij het akelige lot van François Bonivard (1496-1570), de Zwitserse patriot en geschiedkundige, die zes jaar als gevangene vastgeketend zat aan één van de dikke pilaren in de keldergewelven. Veel toeristen komen dan ook om deze pilaar te bekijken, waarin Lord Byron zijn naam kraste. Maar voor ons was de tinctollectie een leuke ontdekking.

Zo ook in het Slot Pillnitz aan de Elbe bij Dresden. Daar is in het voormalige buitenverblijf van August de Sterke een kunsthistorisch museum ondergebracht waar tin geen ondergeschoven kindje is. Het zou interessant zijn om in de Tinkoerier eens de ervaringen van andere mensen te lezen met betrekking tot musea en tinctollecties.

Geraadpleegde literatuur:

- Viebahn, E. Bergisches Zinn. Wuppertal, 1972.
- Ohm, Annaliese. Volkskunst am unteren rechten Niederrhein; Sammlung und aufnahmen im Kreis Rees; 2. Aufl. Köln, 1975. (1e dr. Düsseldorf, 1960). Hierin staan een aantal Dassaumerken beschreven.
- Dubbe, B. Arent Jan Coenen, ambachtsman in een tijd van verval. Een achttiende-eeuwse tinnegieter en fabrikant van tinnen speelgoed te Amsterdam, in: Antiek, 5e jrg. (1970 - 1971), pp 213, 239.
- Dubbe, B. Tin en tinnegieters in Nederland; 2e geheel herz. en uitgebr. dr. Lochem, 1978. Dubbe vermeldt diverse malen de tinnegieter Arent Jan Coenen.
- Beekhuizen, J.F.H.H. Tin uit Europese landen. Amsterdam, 1979. Hierin is het Dassaumerk nog niet bekend.
- Philips, F.J. en B. Dubbe. Twee Nijmeegse gildekannen. Endhoven, 1983. Hierin is het Dassaumerk nog niet bekend.
- Weseler Zinn; tekst Peter von Bein. Wesel, 1991.
- Beekhuizen, J.F.H.H. Tin Tefaf 2002. (blz. 20/21)
- Van tin gegoten, uit tin genoten. Nederlandse Tinvereniging, 2004. (blz. 314, nr. 275)
- Beekhuizen, J.F.H.H. Tin Tefaf 2006. (blz. 10/11)

Zie voor verdere gegevens: www.bislich.de/Museum/index.htm

Een Engelse tinnen beker

J.E. Wustenhoff

Afb. 1

Enige tijd geleden kwam ik in het bezit van een Engelse beker (afb. 1). De beker is 8,7 cm hoog, heeft aan de bovenrand een doorsnee van 7,5 cm en aan de voet van 6,4 cm en de inhoud is 1/2 pint ofwel 0,28 liter.

Op de binnenzijde van de - platte - bodem is het gietersmerk gekroonde X ingeslagen (afb 2). Op het lichaam zijn 2x1 en 2x4 concentrische cirkels aangebracht en zijn ook de eigenaarsinitialen DWS gegraveerd (afb. 3). De beker stamt uit het eerste kwart van de negentiende eeuw.

Wat opvalt is de wat slordige wijze waarop de inhoudsaanduiding 1/2 pint is aangebracht, enigszins scheef en niet direkt onder de bovenrand zoals normaal het geval zou zijn geweest (afb. 4). Dit duidt

erop dat deze inhoudsaanduiding niet direkt bij het productieproces is aangebracht maar later. Dat is dan ook het geval geweest en is als volgt te verklaren. In 1824 werd in het United Kingdom een nieuw algemeen maatsysteem – de Imperial Standard – ingevoerd. Tot die tijd hadden Engeland, Schotland en Wales ieder hun eigen maten en gewichten. Dit was uiteraard lastig en verwarrend temeer daar soms wel dezelfde naam, zoals bijvoorbeeld pint, werd gebruikt maar de inhoud niet gelijk was. Om een voorbeeld te geven, de Schotse ale pint had een inhoud van 1,7 liter en de Engelse van 0,56 liter, voor wijn werden weer andere maten gebruikt. Volgens het nieuwe systeem diende elk voorwerp dat op enigerlei wijze als commerciële maat gebruikt kon worden, te zijn voorzien van een maataanduiding. Hieronder vielen niet alleen de standaard maten

Een Engelse tinnen beker

Afb. 2

Afb. 4

Afb. 3

Afb. 5

maar ook de bierpullen en bekers die in pubs e.d. gebruikt werden. Al deze voorwerpen dienden ook geijkt te worden en zonder een volgens de voorschriften aangebrachte maataanduiding, werd de goedkeuringsijkt uiteraard niet verleend. Deze beker is tweemaal geijkt, eenmaal in de regeerperiode (1837-1901) van Koningin Victoria en wel met het wapen van Norwich, een kasteel met drie torens met daaronder een gaande leeuw (afb. 5), en eenmaal - onleesbaar - (afb. 6) in de regeerperiode (1901-1910) van haar opvolger Koning Edward VII¹⁾.

Noot.

1) Lit. Ijkmerken.

Carl Ricketts with John Douglas. *Marks and Marking of WEIGHTS AND MEASURES of the British Isles*. 1996. ISBN 0 9528533 02...

Afb. 6

Oude en nieuwe merken

J. Beekhuizen

Afb. 1

In De Tinkoerier van december 2005 worden onder het hoofdstuk 'Oude en nieuwe merken - Engelenkan' twee Maastrichtse merken besproken van twee verschillende tinnegieters, maar voorkomend op hetzelfde object¹.

Enige tijd geleden werden mij drie accolade-schotelletjes met merken van verschillende tinnegieters ter beoordeling aangeboden (afb. 1). De schotelletjes zijn aan de achterzijde gemerkt met het engelmerk met plaatsnaam Maastricht en gietersinitialen HD (afb. 2) en het viermerk met gietersinitialen LD, klimmend leeuwte naar links, vrouwe Justitia en een boom (afb. 3). Het eerste merk is afgebeeld in Dubbe, maar als niet geïdentificeerd opgenomen² en wordt vaak

aangetroffen in combinatie met het merk in de vorm van de gekroonde roos met de initialen HD en het jaartal 1696 in de band van de kroon³. Het tweede merk is niet eerder gepubliceerd (afb. 3). De initialen LD zouden kunnen staan voor Louis Dodemon, zoon van Antoine Dodemon. Hij werd in 1748 lid van het kramersgilde⁴. In dit geval is het viermerk geen sprekend merk, omdat de naam Dodemon niet samengaat met de afbeelding van een boom in het laatste schildje.

Opvallend is dat het tweede merk van rechts in het viermerk weer veel overeenkomsten vertoont met het merk van Willem Adolphi. In beide gevallen een figuur of engel met balans en zwaard⁵.

Ook in dit geval kan men zich de vraag stellen hoe de combinatie van merken tot stand gekomen is. Omdat het merk met de initialen HD mogelijk het

Oude en nieuwe merken

oudste is, kan Louis Dodemon dit merk nog gebruikt hebben als een soort stadsmerk. Of Louis Dodemon heeft de werkplaats van HD met ook zijn merken overgenomen en gebruikt daarom deze merken nog. Evenals in het vorige geval zal het antwoord hierop niet eenvoudig zijn en zal het voorlopig nog wel een raadsel blijven.

Onder de besproken merken staat nog een naam ingeslagen: De Rosen (afb. 4). Deze naam heeft betrekking op de adellijke familie, die het kasteel in Borgharen bewoonde, dat in 1732 door een huwelijk in hun bezit was gekomen.

Onlangs ben ik in het bezit gekomen van drie schoteltjes en één wat grotere schotel uit dezelfde boedel en met dezelfde merken als boven omschreven (afb. 5)⁶. Alleen niet de naam De Rosen maar de eigenaarsinitialen HR staan op de achterzijde.

Deze initialen hebben uiteraard betrekking op de familienaam De Rosen. De schotels hebben een diameter van respectievelijk 24,1 cm en 26,7 cm.

- 1 J. Beekhuizen – Oude en nieuwe merken in De Tinkoerier, mededelingenblad van de Nederlandse TinVereniging, jaargang 13, nummer 2, december 2005, blz. 28 t/m 30.
- 2 B. Dubbe – Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 366, fig. 469.
- 3 Idem, blz. 366, fig. 470.
- 4 Idem, blz. 365.
- 5 J. Beekhuizen – Oude en nieuwe merken in De Tinkoerier, mededelingenblad van de Nederlandse TinVereniging, jaargang 13, nummer 2, december 2005, blz. 28, afb. 9.
- 6 J.F.H.H. Beekhuizen – Pewter Ware 5, november 2006, Amsterdam 2006, blz. 48 en 49.

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4

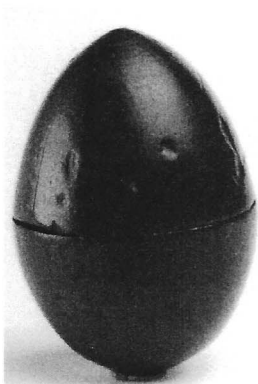

Afb. 5

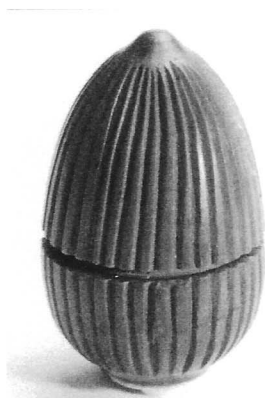
Reukdoosjes zijn niet altijd van zilver

Voorbeelden van een verzameling reukdoosjes van tin

H. Arians

Afb 1

Afb 2

Bij mijn omvangrijke registratie van Oostfriesse reukdoosjes met voorbeelden uit Nederland en uit Schleswig-Holstein tot aan Denemarken vielen mij enige doosjes van een ander materiaal op. Er waren er geen bij van geel- of roodkoper, maar wel van tin en van hout. Hierbij twee voorbeelden van reukdoosjes van hout en acht exemplaren van tin.

Het reukei (afb. 1) is van gedraaid pruimenhout. Ik heb dit ei in Holtrop (Oostfriesland) door koop weten te verwerven. Het reukei (afb. 2) is van buksboomhout met een kleine benen sluiting en stamt van een Oostfriesse familie uit Leer.

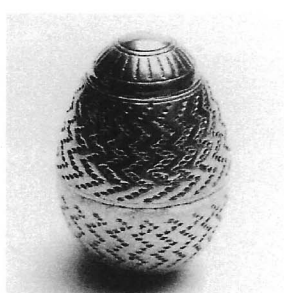

Afb 3

Van het reukdoosje (afb. 3), dat het model van een eikel heeft, ken ik de gietvorm; deze bevindt zich in Leer. Uit deze vorm zijn tussen 1970 en 1985 verscheidene stukken gegoten door de beeldhouwer Karl Ludwig Böke (geboren 1927 – gestorven 1996). Deze vorm van een eikel heb ik tot nu toe alleen in Oostfriesland gevonden. Dit exemplaar komt uit Emden.

Afb 4

Afb 4a

De eivorm (afb. 4) lijkt op het reukdoosje van afbeelding 4a van mijn verzameling. Deze vorm is in de literatuur bekend, met als plaats van vervaardiging Neurenberg of Augsburg.

Reukdoosjes zijn niet altijd van zilver

Voorbeelden van een verzameling reukdoosjes van tin

Het reukdoosje (afb. 5) heeft de vorm van een urn en is gedateerd 1854. Dit doosje werd op een veiling gekocht. In dit geval is het daarom niet mogelijk te bepalen waar dit doosje werd vervaardigd.

Afb 5

De reukdoosjes in de vorm van een boek (afb. 6) en in de vorm van een kistje (afb. 7) komen zowel in Oostfriesland als in Nederland voor. Het kistje is van binnen verguld; ik heb dit in Woltzeten (bij Emden) gekocht.

Afb 6

Afb 7

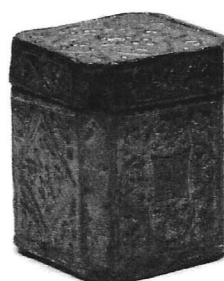
Ik vermoed, dat de modellen (afb. 8 en 9) kopieën zijn van Nederlandse zilveren doosjes. De plaats van oorsprong kan ik niet achterhalen.

Op het deksel van de tinnen snuifdoos naar zilveren model (afb. 10), bevindt zich een portret van een adellijke heer en op de bodem een portret van een adellijke dame. Misschien is de herkomst van de portretten vast te stellen aan de hand van een serie van kopergravures.

Wanneer iemand uit de lezerskring van De Tinkoerier vergelijkbare exemplaren of verdere informatie heeft, zou een desbetreffende reactie een grote hulp zijn, om de reukdoosjes te determineren.

Literatuur:

A.J.G. Verster – Das Buch vom Zinn 1963. Op pag. 99 zijn drie reukdoosjes en een snuifdoos in vergelijkbare vorm afgebeeld.

Afb 8

Afb 9

Afb 10

Interview met Bas Franses

A. Korstjens

Op een frisse herfstochtend togen mijn vrouw Marjan en ik naar een liefelijk dorp zo tussen Arnhem en Nijmegen om een bijzondere tinverzameling te gaan bekijken. Op de in het voorjaar gehouden bijeenkomst van de Tinvereniging in Amsterdam had ik tijdens de lunch al kennis gemaakt met iemand die “Religieus Tin” verzamelt. Nou ken ik veel soorten van verzamelingen, maar dit vond ik zeker uniek genoeg voor deze rubriek.

Maak kennis met de verzameling van Bas Franses.

1. Vertel in maximaal 5 zinnen iets over jezelf.

Bas, een vlotte en sportieve 70-er, stamt uit een oud Haags geslacht van smeden. Menig paleishek is van hun handen. Hoewel Bas eerst bosbouw studeerde in Wageningen is hij uiteindelijk als watertechnoloog bij het Waterschap terechtgekomen. Sinds enige jaren met pensioen, maar nog altijd druk met bestuursfuncties en vrijwilligerswerk.

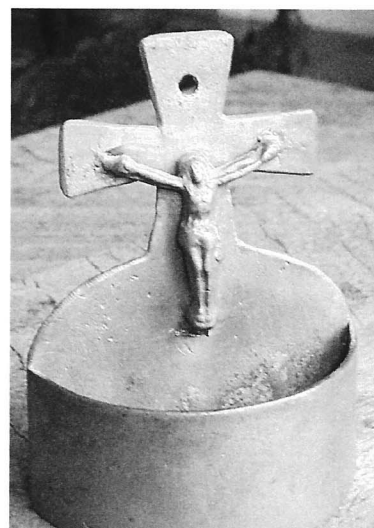
2. Vertel in minimaal 10 zinnen iets over je verzameling.

De verzameling is eigenlijk al door de moeder van Bas begonnen. Van huis uit heeft hij het nodige mee gekregen. Zowel in tin-natura als in tin-interesse. In het begin verzamelde hij zeer breed, net zoals menig

verzamelaar begonnen is. Dat wil niet zeggen “rijp en groen”, maar een strakke lijn zat er niet direct in. Dat kan je bij Bas thuis ook zien: borden, kannen, lepels, kommen, bekers, zo’n beetje alle voorwerpen die in huishoudelijk gebruiks-tin gemaakt zijn, zijn wel vertegenwoordigd. Sinds geruime tijd is de nadruk op religieus tin komen te liggen. Dat is voornamelijk 18e eeuws en dan moet u denken aan wijwaterbakjes, kelken, ampullen en dat soort dingen. De voorlopers van het Rijke Roomsche Leven, want voor de Protestante kerken is er, behalve Avondmaalbekers, nauwelijks iets gemaakt. Bas heeft geen voorkeur voor specifieke landen, maar van buiten europa is er eigenlijk niets te vinden. Zo af en toe komt er ook nog wel eens iets in de verzameling dat niet specifiek religieus is. Zo zag ik bijvoorbeeld een recente beker van Fred Reijenga uit Amsterdam (± 1935) die Bas notabene van een Engelse antiquair in Zuid Afrika had gekocht!

3. Wat was je eerste aankoop?

Eigenlijk niet een echte aankoop, maar meer een schenking van mijn moeder. Dat was een wijwaterbakje uit haar eigen verzameling. Toen heb ik eigenlijk besloten om te gaan voor het religieus tin. Inmiddels heb ik zo’n vijftig wijwaterbakjes!

Afb 1

Interview met Bas Franses

4. Wat was je laatste aanwinst?

Enige tijd geleden tijdens een bijeenkomst van de Tinvereniging werd er bij de veiling een “chrismatoria” aangeboden. Zo’n mooie set van 3 bisschopskruiken had Bas nog niet in zijn verzameling, dus die aankoop was een mooie aanvulling met een echt religieus karakter.

Zo’n set bestaat uit 3 kruiken, elk voor één van de 3 soorten gewijde olie die de Katholieke kerk kent. In de Rooms-katholieke Kerk vormen het chrisma, de ziekenolie en de catechumenenolie (ook wel olie

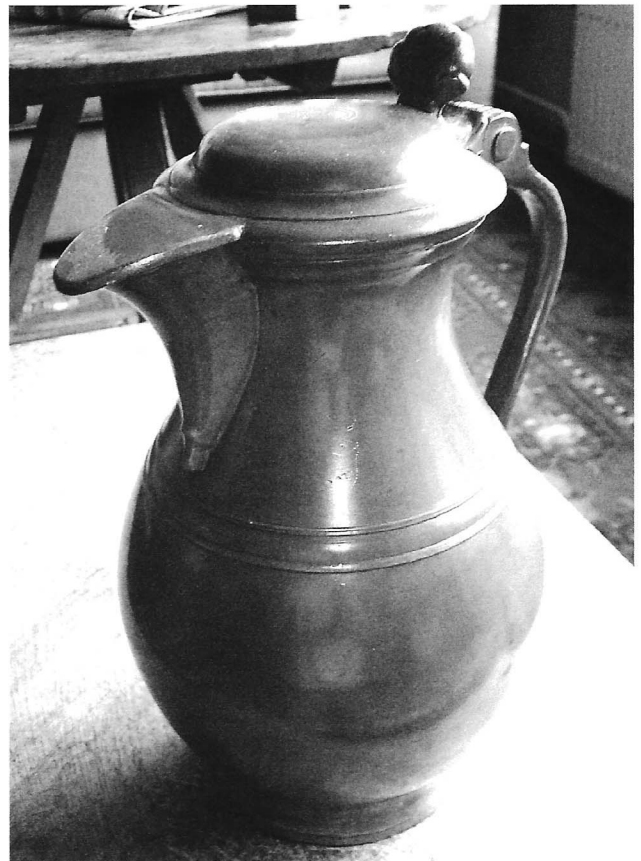

van de geloofsleerlingen genoemd) de drie heilige oliën. Jaarlijks op Witte Donderdag in de chrismanis worden de ziekenolie en de catechumenenolie door de bisschop gezegend en wordt het chrisma plechtig gewijd. De catechumenenolie wordt gebruikt bij de voorbereiding op het sacrament van het doopsel. Het chrisma wordt gebruikt bij het sacrament van het doopsel, het sacrament van het vormsel en het sacrament van de wijding. De ziekenolie wordt gebruikt bij het sacrament van de ziekenzalving. Op de foto ziet u de inscripties “O CAT”, “O CH” en “O I” waarbij de O ongetwijfeld voor Olie staat.

5. Wat is het mooiste wat je ooit gekocht hebt?

De mooie grote Nederlandse kan van ± 28 cm hoog is een stuk dat een mooi plaatsje heeft in huize Franses. En, zoals aan bijna alles van elke verzamelaar, zit ook aan deze kan een verhaal vast. Via een Russische vrouw uit Eindhoven en een antiquair uit Zetten is deze kan bij Bas op de schoorsteen beland. Is er trouwens iemand die Bas aan de maker van deze kan kan helpen? Een mooie gekroonde roos met de initialen ND.

Interview met Bas Franses

6. Wat was wat je zou kunnen noemen “De miskoop van de maand”?

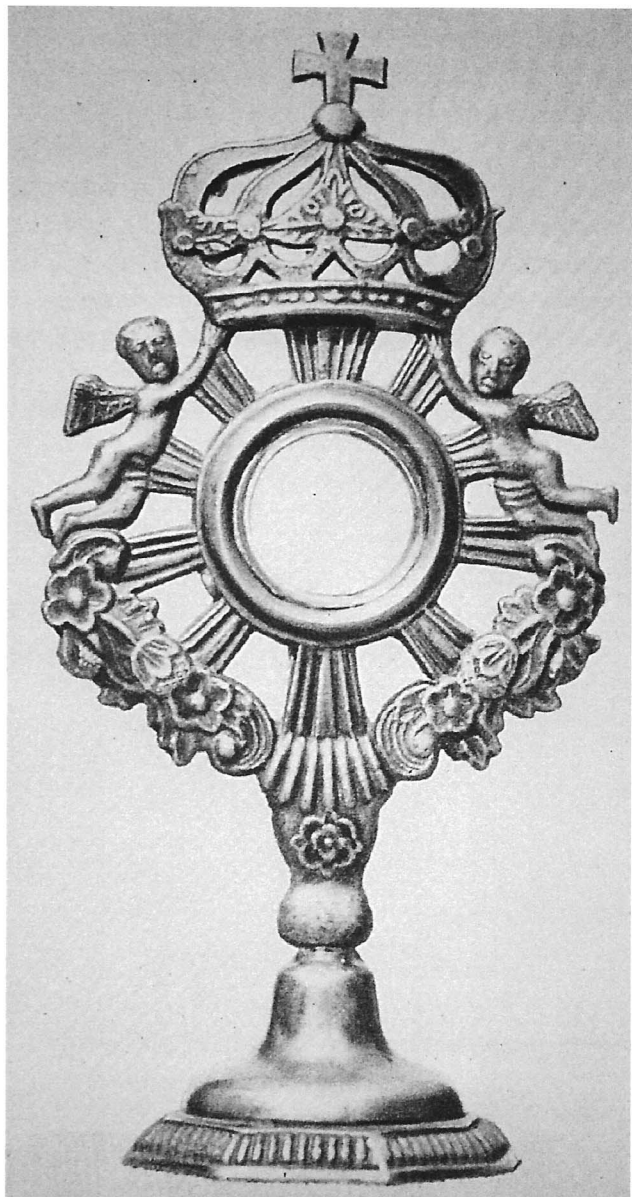
Direct loopt Bas naar een hoekje van de kamer en met een verontschuldigende blik pakt hij een inktstel dat qua vorm en uitstraling volgens hem duidelijk NIET in zijn verzameling past. De auteur van dit interview, die, zoals u wellicht weet alleen 20e eeuwse Nederlands tin verzamelt, wordt echter direct warm van zo'n mooi tableau met inkt en zandpotje, emaaakt in het begin van de 20e eeuw door Kamphof in Zwolle. Mooi compleet en met weinig storende “gebruikssporen”. Smaken verschillen! En dat is juist zo leuk aan verzamelen nietwaar?

KAMPHOF ZWOLLE

7. Wat zou je het liefste ooit nog eens aan je verzameling willen toevoegen als geld geen rol zou spelen?

Over die vraag hoeft hij niet lang na te denken. Het topstuk uit zijn verzameling zou dan een “Monstrans” zijn. Dat is in de Katholieke kerk een houder waarin een H. Hostie aan het volk getoond wordt. In de rijke periode is die altijd van zilver of goud gemaakt, maar voor arme parochies werden er ook wel van tin gemaakt. De foto is uit een boek, want een tinnen

monstrans heeft Bas nog niet in zijn verzameling. En of het er ooit van zal komen? Er is eigenlijk nooit aanbod, dus de vraag zal wel lang onbeantwoord blijven.

8. Wat uit je verzameling zou je nog wel op korte termijn willen verkopen?

Eigenlijk zou ik deze vraag uit mijn vaste vragen moeten schrappen want nu al voor de derde keer krijg ik een resoluut NIETS als antwoord. Een verzameling

Interview met Bas Franses

is compleet zoals hij is. Elk stuk heeft zijn plaats. Het woord “ontzamelen” komt voorlopig nog niet voor in het woordenboek van Bas Franses.

9. Wat is je favoriete beurs / veiling?

Niet een speciale beurs of een speciaal veilinghuis. Hoewel Bas de jaarlijkse grote antiekbeurzen wel bezoekt is het merendeel van de verzameling afkomstig door toevallige omstandigheden. Bij elk stadsbezoek staat wel een route langs de plaatselijke antiquairs gepland. Soms zelfs andersom, dus eerst een route langs de mogelijk interessante winkels en de rest van de stad wordt dan ook mooi mee genomen.

10. Hoe heb je je verzameling gedocumenteerd / gecatalogiseerd?

Met een gulle lach is het antwoord: “NIET”. “Door het drukke werk in besturen en zo is het er nog niet van gekomen, maar met een goed geheugen en dagelijks zicht op de verzameling kan ik er zo ook van genieten.

Ik begrijp dat de achterstand op loopt, maar het is er gewoon nog niet van gekomen” (einde citaat).

11. Eens komt er voor ons allemaal de tijd dat wij onze verzameling niet meer zelf kunnen verzorgen. Wat denk je dat er dan met je verzameling gebeurt?

De vraag is minder moeilijk dan het antwoord. Tot op heden hebben de 3 kinderen nog niet aangegeven dat zij interesse hebben in de verzameling. De tijd zal het dus moeten leren. Het belangrijkste is dat Bas en zijn vrouw Jessy er tot op heden nog elke dag van genieten. Het plezier van nu is belangrijker dan de zorg voor later.

Geheel verzorgd met koffie, stoofperenvlaai, glaasje witte wijn en een broodje kaas namen Marjan en ik afscheid. Op de terugweg naar Oosterhout hebben we nog lang nagepraat over deze bevlogen verzamelaar met een unieke verzameling. Bas, bedankt dat we even bij je binnen mochten kijken om kennis te maken met jouw verzameling.

Literatuur over tin

H. B. van Wijk

Als ik het Musée des Arts décoratifs in Parijs heb bezocht blijft bij mij altijd de indruk achter dat ik een verzameling zaken, overwegend uit ons jongste verleden heb gezien, die het predikaat kunstig verdienen. Het lijkt alsof de periode na Napoleon die je daar ziet alleen stijlen heeft gekend die het oog met overdaad wilden strelen.

Die vormovervloed is al veel eerder – met de renaissance - begonnen, maar niet altijd heeft in onze jongste geschiedenis de vorm het gewonnen van de functie, ook grote soberheid komt voor. De overgang van nut naar sier verloopt in de praktijk in gradaties. We zien die overgang ook terug in de aanduidingen: Kunsthandwerk en angewandte Kunst, decorative art en applied art, waar het enerzijds kunstzinnige voorwerpen betreft met een decoratieve functie en anderzijds gebruiksvoorwerpen in een kunstzinnige uitvoering, ambachtelijke kunst.

Het is deze laatste categorie die we in tin het meest aantreffen, de tinnegieters produceerden nuttige voorwerpen met een goed oog voor een aantrekkelijk uiterlijk, dit laatste natuurlijk wel naar de heersende mode. Maar ook op ons tingebed zien we het onderscheid: Kunstzinn en Gebrauchszinn.

In het algemeen is de vormgeving simpeler naarmate we verder in de tijd teruggaan en één van de redenen waarom ik bodemvondsten zo waardeer is omdat die veelal van vroege datum zijn en dan in het algemeen een pure vorm hebben.

Toch hoeven we niet, en zeker niet bij tin, persé zover terug te gaan voor die sierlijke eenvoud.

Onlangs publiceerde J.F.H.H. Beekhuizen, onze voorzitter, een boek over '19e en 20e eeuwse tinnen bouillonpotten', bolvormige potten op een standring en een schroefdeksel met handvat. Een dergelijke pot wordt gebruikt om ondergedompeld in heet water (au bain Marie) bouillon te trekken uit het vlees dat in de pot wordt gestopt onder toevoeging van wortels of prei voor de smaak. De standring werd voorzien van gaatjes, zodat het hete water ook onder de pot kon komen, wat voor de bereiding essentieel is. Verreweg de meeste potten komen uit Frankrijk, maar de auteur heeft er ook gevonden van Belgische

afkomst, uit Nederland, Zwitserland, Duitsland en schrijft er zelfs twee toe aan Engeland, hoewel in de Engelse literatuur niets over bouillonpotten is te vinden.

Een unieke verzameling van 65 exemplaren, bijna allemaal van tin, een enkele van porselein, steeds met een tinnen deksel en één werd er geheel uit koper vervaardigd. De potten zijn schitterend gefotografeerd en bijzondere details zoals merkjes zijn apart weergegeven. De tekst bij iedere afgebeelde pot bevat een uitvoerige beschrijving, de afmetingen, literatuurverwijzingen en de collectie waartoe de pot behoort. Aan het einde van het boek zijn Frans- en Engelstalige samenvattingen opgenomen en een lijst van vermelde tinnegieters. Voorts een schema waarin van alle potten de inhoud is aangegeven en het daarmee corresponderende aanduidingscijfer o t/m 5.

Volgens de auteur zijn geen andere boeken over dit onderwerp bekend; het is dan ook zeer specifiek. De vormgeving van deze nuttige voorwerpen verheft deze tot ambachtelijke kunst. Kunst die men in het Musée des Arts décoratifs vergeefs zal zoeken. Het is verheugend dat de auteur daarvoor oog heeft gehad en kans heeft gezien om met gebruikmaking van zijn gespecialiseerde kennis dit boek te publiceren.

De bibliografische gegevens zijn in de advertentie van het vorige nummer vermeld.

Voor u gelezen

Voor u gelezen in de zgn. *Kroniek van Molius*, een zestiende-eeuwse Bossche Priester (uitgave Molius p.67)

«De derde stand is die van de stedelingen en het gewone volk, dat zich op handel en nijverheid toelegt en naarstig winstgevende ambachten uitoefent. Bij plechtige optochten lopen zij om zich te vertonen in volgorde van belangrijkheid in een stoet van achttien of meer gelederen. **In het eerste gelid lopen de smeden die hun ambacht op een of andere wijze in ijzer of tin beoefenen:** dan volgen de molenaars, dan de bakkers, vervolgens de wol- en linnenwevers, dan de schoenmakers en leerlooiers en daarna de snijders en korenkopers, de slaggers, de visverkopers, de bontwerkers, de handschoenmakers, de speldenmakers, de kuipers, de ververs, de steenhouwers, de chirurgijnen enz.»

Johan Verharen

Opmerking van de redactie:

De oorspronkelijke 'Kroniek van Molius' is nooit gedrukt, en het handschrift is verloren gegaan. Een eerste (aangevuld) afschrift bestaat ook niet meer.

Molius, Willem

Kroniek van Molius : een zestiende-eeuwse Bossche priester over de geschiedenis van zijn stad/ uitg. en vert. [uit het Latijn] door J.A.M. Hoekx ... [et al.]. - ['s-Hertogenbosch]: Heinen, [2003]. - 399 p. : ill. ; 25 cm
Tekst in het Nederlands en Latijn. - Met index, lit. opg.
ISBN 90-70706-75-X geb.

Colofon

Ontwerp en lay-out
Oranje boven, 's-Hertogenbosch

Drukwerk
ADC, 's-Hertogenbosch

N T V

Nederlandse TinVereniging • Postbus 141 • 2240 AC Wassenaar